

STM 1982

**Vad slags musik spelade nykterhetslogens mäs-
singssextett?**

Av Greger Andersson

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan
tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska
samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat till-
låtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upp-
hovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av
enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela
databasen.

Vad slags musik spelade nykterhetslogens mässingssextett?

Av Greger Andersson

Inledning

Den civila musikkårstraditionen, med rötter i 1800-talets senare hälft, kom på ett genomgripande sätt att bidra till en omgestaltning av det svenska musiksamhället. Bakgrunden härtill står att finna i samhällsförändringar av mer allmänt slag; genom en begynnande industrialisering växte nya samhällstyper och nya befolkningsgrupper fram, och liberala idéer kom att genomsyra samhällsklimatet på många områden. Vid sidan av bondesamhället framväxte ett – i vid mening – mer urbant inriktat samhälle.

Av särskilt intresse här är liberalismens bildningssyn och folkbildningsideal: de bredare folklagens bildningsnivå skulle höjas, deras möjligheter till underhållning och förströelse förbättras. Det var i stor utsträckning fråga om att förmedla en kultur ”uppifrån och ned” – en folkbildning på medelklassens villkor. Denna bildningssyn fick också konsekvenser för landets musikliv.¹ Bredvid bondesamhällets gehörstraderade vis- och låtskatt, och delvis som en ersättning för denna, framträdde under 1800-talets senare hälft en för stad och landsbygd gemensam, om man så vill ”urban-folklig” musikkultur. Förebilden fanns i den borgerliga musiksfären. Den musik som odlades i t.ex. de borgerliga hemmen, och som något vagt kan rubriceras som populär musik, skulle göras tillgänglig för lägre samhällsskikt.²

I de nya gemenskapsmiljöer som skapades – inom t.ex. folkrörelseorganisationerna – blev ett organiserat ensemblermusicerande legio; en sångkör och en musikkår stod på varje förenings önskelista. Det gällde att föra ut ett budskap, att skapa meningsfyllda fritidssysslor samt att skänka underhållning och förströelse.

Beträffande blåsmusikkåren, då merendels mässingssextetter,³ tillkom sådana under senare hälften av 1800-talet i en närmast explosionsartad takt. I landets brukssamhällen tillkom under hela tidsperioden ständigt nya musikkårer. Med skarpskytterörelsen, de liberala arbetarföreningarna (fr. 1860-talet), den organiserade nykterhetsrörelsen (fr. 1870-talet) och Frälsningsarmén (fr. 1880-talet) blev blåskåren en faktor att räkna med i svenskt musikliv.⁴

¹ Härtill G. Andersson 1982, Bildning och nöje, kap. 1 & 3 samt där anförd litt. Se även E. Johannesson 1982, Massorna i samhällets förstuga, *passim*.

² Begrepp som borgerlig och medelklass används här i en traditionell, vidare bemärkelse. Om borgerlig kultur och musikutövning se M. Tegen 1982, ”Tonernas vågor”, s. 6ff.

³ G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 132ff.

⁴ *Ibid.*, *passim*.

Problemläget

I förgrunden står uppgiften att närmare fixera de olika typer av repertoarer som spelades av blåskåarer. Vad slags musik var det som mötte de människor som valde att organisera sig i dessa typer av föreningar? Kan man även i blåskåars-repertoarerna finna nedslag av de bildningssträvanden som ovan skisserats? Finns de musikstycken som var populära inom medelklasskiktet, tryckta i dåtidens sångsamlingar och pianoalbum, representerade, eller rör det sig om mer specifika stycken, t.ex. med anknytning till en särskild organisation eller föreningstyp?

Som utgångspunkt för denna inledande studie har valts musikalier härrörande från blåskåarer inom den svenska avdelningen av Internationella Godtemplarorden (IOGT).⁵ Tidsligt avgränsas undersökningen till 1800-talets två sista decennier: då befann sig IOGT i sitt starkaste kampskede och bildandet av blåskåarer blev som intensivast.

Källäget

I första hand finns handskrivna sextettmusikalier. Detta källmaterial är sprött.⁶ Under tidernas lopp har såväl en rent mekanisk, som en mer medveten gallring skett i det ursprungliga materialet. Stämböckerna har genom flitig användning starkt förslitits. Samtidigt som nya och kanske modernare musikstycken anskaffats har äldre stämböcker kasserats. Då en blåskår upplöstes stannade stämböckerna kvar hos enskilda musiker. På så sätt har många stämkolligat splittrats. Inte förrän på senare tid har någon arkivinstitution visat mer djupgående intresse för denna typ av material.⁷ Man kan med fog tala om en medveten gallring hos både arkivbildare och arkivinstitutioner: slitna notböcker har tätt sig ointressanta i jämförelse med kassa- och protkollsböcker och liknande.

Hittills uppspårade musikalier härstammar från följande loger:

1. Logen "Daggryningen", Råda-Ekshärad (Värmland);⁸
2. Logen "Fridens gren", Lits socken (Jämtland);⁹
3. Logen "Gideons här", Söderbärke (Dalarna)¹⁰ och
4. Logen "Uplands banér", Vattholma (Uppland).¹¹

⁵ Om nykterhetsrörelsens musikkåarer och bildningssträvanden se G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 94ff. samt där anförd litteratur.

⁶ I samband med denna studie har en specialrundfråga utsänts till ett trettiotal folkrörelse- och kommunarkiv landet runt ang. bevarade musikalier från godtemplarmusikkåarer. Förfrågan gav enbart ett fåtal positiva svar (se källfört. Svaramaterialet i förf:s ägo.).

⁷ Svenskt musikhistoriskt arkiv (SMA; Stockholm). I t.ex. Kungl. Musikaliska akademins bibliotek (MAB) saknas helt musikalier härrörande från civila blåskåarer; huvudsakligen sådan musik som brukar inordnas under begreppet konstmusik har fått ingå i samlingarna.

⁸ FVA, logen "Daggryningen". Samlingen innehåller endast spillrorna av tre kolligat: a) fyra stämmor (althorn, tenor 1 och 2, bastuba); 19 musikstycken, b) bastuba; tre musikstycken, c) althorn; nio musikstycken. Denna stämma daterad 8/3 1894.

⁹ Landsarkivet i Östersund, logen "Fridens gren". Vol. 3: diverse lösa notblad, vol. 4: stämbok för althorn; 99 musikstycken. I privat ägo finns bevarad tillhörande Ess-kornettstämma (Gunnar Jönsson, Lit). Böckerna är utskrivna på 1880-talet (se G. Jönsson 1978, När började jämtarna tuta i horn).

¹⁰ Folkrörelsearkivet för Dalarna, logen "Gideons här". Två ofullständiga kolligat; 113 musikstycken. Det ena kolligatets tenor 1-stämma daterad 2/8 1902 mot slutet av stämboken.

¹¹ IOGT-NTO distr. arkiv i Uppsala.

Logen 1250 "Strömbacka" och dess musikkår på 1880-talet. (Foto: Nordiska museet)

Av dessa musikalier är de från Vattholmalogen "Uplands banér" de mest fullständiga. De kan också uppfattas såsom representativa för de övrigas inriktning. Vattholmamusikalierna kommer därför att betraktas som denna studies huvudkälla, de övriga blott såsom referensmaterial. Stämböckerna, som tillkommit under 1800-talets två sista decennier (se nedan),¹² låter sig indelas i tre grupper eller *stämkolligat*:

W1 a-d (W står här för Vattholma)

Oktavformat. Stämkolligat W1 består av fyra olika skikt (a-d) inom varje stämbok.¹³

W1 a-b tycks utgöra musikkårens begynnelsemusikalier. Några dateringar står inte att finna, men ritualsånger för IOGT av äldre typ, som övergavs 1888, ger en *terminus ante quem*. Vidare är ventiltgrepp ymnigt inskrivna, något som tyder på att noterna anskaffats i ett tidigt skede.

W1 c-d äger var sin annan piktur (om pikturer se nedan). Notbladen är inte lika slitna och gulnade som hos W1 a-b; kuplettsången "Kalle P", som lanserades av Sigge Wulff ca. 1890 ger en *terminus post quem*. För kolligat W1 saknas genomgående följande stämböcker: althorn och tenor 1; för b-d även B-kornett.

¹² Blott musikalier tillkomna före ca. 1900 har beaktats (se härtill not 16).

¹³ Musikkåren lät binda om sina stämböcker i början av 1890-talet. Ett formellt beslut fattades i dec. 1891 (logens protokoll 1891:27/12) och utgiftsposter för detta ändamål finns noterat i feb. och jan. 1893 (Skattmästarens kassabok 1893:8/1, 30/6).

W2

Kvartoformat. Även detta kolligat saknar datering. Troligtvis har det tillkommit som ett "andra steg" i musikkårens utveckling, som ett slags konsertrepertoar. Den speltekniska svårighetsgraden är genomgående högre; pikturer är densamma som för *W1 a-b*. Trolig tillkomsttid: ca 1885. I detta kolligat saknas genomgående althornsstämman; för styckena 1–31 även Ess-kornettstämman.

W3

Folioformat. Detta kolligat uppvisar tre pikturer. Precis som i *W1* har äldre och nyare musikalier bundits i samma volym. Styckena 12–60 har samma piktur som *W1 a-b*, nr 34–35, 89–90¹⁴ uppvisar en egen ny piktur, övriga såsom *W1 c*. Tenor 1-stämman saknas.

Till de äldre delarna av repertoaren hör alltså *W1 a-b*, *W2* samt *W3* (12–60); tillkomsttiden är förmodligen 1880-talet. Övrigt är sannolikt utskrivet på 1890-talet.

Identifieringen av pikturerna måste bli ofullständig. Musikalier, brev o.dyl. med säkerhet attribuerade till här inblandade personer har ej kunnat spåras.

Några antaganden kan dock göras. Instruktörer för musikkåren under denna tidsperiod var Johan Jacobsson vid Hälsinge regemente,¹⁵ 1883 – ca. 1891, och Hjalmar Lindholm vid Upplands regemente,¹⁶ ca. 1892–1903. Till dessa utbetalades arvoden för notskrivning.¹⁷ Sannolikt har Jacobsson svarat för utskriften av *W1 a-b*, *W2* och *W3* (12–60), och Lindholm har antagligen skrivit ut *W1 c* samt *W3* utom styckena 12–60, 34–35, 89–90. Vem som svarat för utskriften av de sistnämnda musikstyckena och *W1 d* går svårigen att bestämma. Möjligen kan det ha varit några av musikkårens medlemmar.

Om samtliga musikalier som varit i bruk finns bland de nu bevarade kan inte med säkerhet fastställas, men det förefaller troligt. Materialet är emellertid ofullständigt i den meningen att minst en stämman saknas i varje stämokolligat. Möjligheten att studera arrangemangsteknik blir därför begränsad.

Till övrigt källmaterial hör dels otryckt material såsom logen "Uplands banér's" protokolls- och kassaböcker, personhistoriskt material vid Krigsarkivet, dels tryckt material såsom IOGT-handlingar, äldre lexika och musikalier (för fullständighet se Käll- och litteraturfört.)

Uppsatsen är disponerad på följande sätt: först ges en kort historik över musikverksamheten vid logen "Uplands banér" i Vattholma. Därefter följer arbetets huvuddel: en förteckning över musikkårens musikalier med kommentarer dels i förteckningen [inom klammer], dels i efterföljande text. Efter detta kommer ett

par punkter under vilka arrangemang och arrangemangsteknik dryftas. Sist i uppsatsen har fogats ett "Tonsättarlexikon".

Logen "Uplands banér" i Vattholma

"Uplands banér" stiftades den 7 oktober 1883.¹⁸ Redan en vecka senare väcktes förslag om att en sångkör skulle bildas. Tilltänkt som ledare var en skollärare vid namn Estrin. Efter närmare diskussioner kom man dock fram till att denne inte var tillräckligt skicklig.¹⁹ Svårigheten att hitta en kompetent ledare tycks ha varit den främsta orsaken till att sångkören då inte kom till stånd. Några år senare dryftades sångkörsfrågan på nytt.

Den 25 november 1883 ventilerades planer på att starta en musikkår.²⁰ En kommitté blev tillsatt. En broder C.J. Söderström anmodades resa till Uppsala för att anskaffa en lämplig lärare samt för att undersöka möjligheten att få låna instrument.²¹ Hur instrumentfrågan slutligen löstes går inte tillfullo att klarlägga. Den 4 maj 1884 antogs emellertid stadgar för instrumentens handhavande av såväl musikerna som övriga logemedlemmar.²² I en traditionsuppteckning från Vattholma uppges bruksledningen ha betalat inträdesavgifterna för dem som ville bli medlemmar i logen och vidare såväl bekostat musikinstrument som avlönat lärare.²³ Sannolikt har bruksföretaget enbart svarat för en del av kostnaderna och givit resterande summa som lån.²⁴ Att musikkåren förorsakade logen ekonomiska uppoffringar är uppenbart:

"För att så fort som möjligt få instrumenterna betalda, och alldenstund ej Wattholma Bruk påstår om sin fordran så häftigt så beslöts att omkring 74,50 skulle af logens kassa tagas för inbetalning af desamma. Och för att ej Sångare skulle behöfva vidkännas några omkostnader så skulle logen betala dessa nämligen, Lärare och notböcker."²⁵

Instruktören för musikkåren tycks emellertid enbart delvis ha avlönats av logen, eftersom blott ett fåtal utbetalningar till denna finns noterade i logens räkenskaper. Dessa kan möjligen gälla undervisning som tillkom extra utöver den som bekostades av bruket. Musikernas intresse för vidare förkovran framgår av följande protokollsanteckning från april 1885: "Will logen tillmötesgå musikånterna för deras mödor och arbete med en veckas lärdom hvilket enhälligt beviljades."²⁶ Musikerna måste ha varit ambitiösa: hellre en veckas undervisning än reda pengar.

¹⁸ IOGT-NTO distr. arkiv, Uppsala, logen "Uplands banér", protokollsbok 1883–86.

¹⁹ *Ibid.*, 1883:14/10 § 6.

²⁰ *Ibid.*, 1883:25/11 § 6.

²¹ *Ibid.*, 1883:4/12 § 4.

²² *Ibid.*, 1884:4/5 § 4.

²³ NM, EU 43 502, s. 145.

²⁴ Detta var ett ej ovanligt förfaringsätt från ett bruksföretags sida (se G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 58ff).

²⁵ Logens protokollsbok 1885:11/1. I logens kassabokföring finns flera avbetalningar på instrumenten upptagna. I feb. detta år beslöt logen att även inrätta en sångkör.

²⁶ *Ibid.*, 1885:12/4 § 6.

¹⁴ Den ursprungliga numreringen av dessa stycken har omändrats till den nya stämbokens löpande numrering.

¹⁵ KrA, Hälsinge reg.te. Generalmönsterrulla 1884. Trumslagare Johan Jacobsson, f. 1837 i Karbenings socken (Västmanland), kom i tjänst vid Hälsinge reg.te 1856. Åren 1866–78 tjänstgjorde han vid Västmanlands reg.te, sedan åter Hälsinge reg.te. Jacobsson var också ledare för IOGT-musikkåren i Söderfors och Västerhus (se G. Wahlström 1959, Söderfors och hornmusiktraditionerna, *passim*, och G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 99).

¹⁶ Lindholm, Hjalmar G.F., f. 1859; sedan 1889 fältnusikant vid Upplands reg.te (Rulla 1895). Jacobsson var dock uppenbarligen inte helt fränkopplad från logen under Lindholms tid. I jan. 1893 utkvitterade Jacobsson en mindre penningssumma från logen (skattmästarens kassabok). 1903 övertogs ledarsysslan av en J. Han. De av honom utskrivna musikstyckena är signerade och daterade.

¹⁷ De för notskrivning specificerade kostnaderna är få; notskrivning ha sannolikt ingått i "tjänsten" och normalt betalats genom ordinarie instruktörsarvodet.

Till instruktör för musikkåren utsågs den tidigare omnämnde Jacobsson. Denne figurerar för första gången i logens protokoll den 14 september 1884, då man beslöt efterhöra om Jacobsson ville bistå musikkåren vid en årsfest. Hans undervisning koncentrerades till vissa perioder och ägde inte rum kontinuerligt. Ett skäl härtill kan ha varit att Jacobssons bostadsort låg på långt avstånd från Vattholma. Så beslöts t.ex. "att till musikläraren Jacobsson utbetala 14 dagars aflöning under den tid han blir här under Feb. månad."²⁷

I början av 1900-talet tycks musikkåren ha hamnat i en svår nedgångsperiod. Det förefaller rentav som om den upphört att fungera: till logens 10-årsjubileum fick logen förargligt nog hyra Blåbandsföreningens musikkår till jubileumsfesten.²⁸ Men redan i januari 1894 hade logens egen musikkår rekonstruerats. Den kom att fortleva ett gott stycke in på 1900-talet.

Förteckning över logen "Uplands banérs" musikalier för mässingssextett

I förteckningen upptas samtliga musikstycken som ingå i kolligaten W1–W3. En viktig uppgift har i första hand varit att i förekommande fall identifiera musikstyckena och tonsättarna (se "Tonsättarlexikon"). I syfte att få en uppfattning om i vilken utsträckning sextettens repertoarer inbegrep dåtidens i tryck allmänt spridda, och då sannolikt populära melodier, har jag gått igenom ett urval sångböcker, sångsamlingar och pianoalbum utgivna under perioden ca. 1860–1900. Främst har då beaktats utgåvor dels ämnade för ett (borgerligt) hemmusicerande, dels skolsångböcker och samlingar av körsånger (se Käll- och littfört.).²⁹ Sången var ju den genre som odlades flitigt inte enbart i de borgerliga hemmen³⁰ utan också i skolan.³¹ Instrumental kammarmusik ansågs däremot höra specialister till.

En stor del av musikstyckena tillhör kategorin dansmusik. Dessa har endast undantagsvis kunnat identifieras. I regel rör det sig om smärre stycken med anonyma titlar som "Vals", "Mazurka" etc., melodier som i vissa fall aldrig har blivit befordrade till trycket; de fick endast en provinsial spridning och popularitet.

I de tillfogade kommentarererna anges bl.a. tonsättare, förstaradstext och publiceringsställe. I de fall där kommentar saknas har en sådan ej varit möjlig eller bedömts vara överflödigt. Musikstyckena är förtecknade i den ordning som de förekommer i resp. kolligat. Originalens ortografi är bibehållen.

W1 a

1. Marsch från Björskog
2. Kavallerisång
3. Marcia /4 Rit/ [Intagningssång nr 4 i IOGT:s Ritualsånger (IOGT:rit), 1885, "Kom till oss att så och skörda!"]
4. Daniels Lilla här [Sång nr 8 i IOGT:rit, (medan konstitutionen undertecknas), "Fast i nykterheten stå, Gud i sinnet bär;"]
5. Slutsång /13 Rit/ [Slutsång nr 13 i IOGT:rit, "Nu vi måste oss åtskilja, att till lifvets mödor gå."]
6. Ordens-Cirkeln /11 Rit/ [Sång nr 11 i IOGT:rit, "O hur fast ha vi ej enat oss att hålla samman här." Sången sjöngs medan adepten stod i ordenscirkeln.]
7. Intagningssång
8. Koral 4/420 ["För dig, o Gud, mitt hjärta brinner"/Din klara sol går åter upp"]
9. Erinerung Marsch af Comth
10. Etthundraett marsch af [K.] Faust [Abr. Lundqvist nr 1078. "Spelad af Orchestern på Mindre Theatern och å Blanchs café samt af Waktparaden och 9de Skarpskyttekompaniet."]
11. Einzug in Paris Marsch af [G.] Piefke
12. Napoleons marsch [Napoleons marsch över alperna anno 1793. Trol. trad. melodi (Jfr W2:106).]

W1 b

[Musikstyckena 1–3 saknas]

4. Vintern rasat ut bland våra fjellar [O. Lindblad, Längtan till landet. Tr. i Bergdahl, SHM:7, Normalsångbok, 100 student-sånger]
5. Hell Dig Du höga Nord [B. Crusell. Tr. i Bergdahl, SGS, SHM:2, FF, Normal-sångbok.]
6. Vårvindar friska [Folkvisa, "Vårvindar friska, leka och viska". Tr. i SHM:7, FF, Normalsångbok, SNA, 100 studentsånger.]
7. Choral /2/ [Herre, evigt stor i ära, höghet, vishet, nåd och makt!"]
8. Choral /434/429/ ["Så går en dag än från vår tid"/"Vak upp, min själ, gif ära Din Gud och Fader kära".]
9. Choral /nr 3/ ["Höga majestät! vi alle".]
10. Sång /3 Rit/ [Denna melodi finns inte i IOGT:rit.]
11. Hymn till Konungen [O. Lindblad, "Ur svenska hjärtans djup". Tr. i Bergdahl, SHM:6, BQS, Normalsångbok.]

12. Finlands visa [Finsk folkvisa, "Fjärran han dröjer". Tr. i Bergdahl, Normalsångbok.]
13. Tüinge visa [Folkvisa från Thüringen, "Jag öfvergifva dig! Hvad kan du tro om mig?" Ty. "Ach, wie ist's möglich dann". Tr. i Sq, Det sjungande Sverige:1.]
14. Engs Rosen [Ängsrosen, Hildegard Werner, "Stod vid källans klara våg Rosa skön på ängen". Tr. i Bergdahl, Normalsångbok, FS.]
15. Marsch af Bäcker
16. Polska från Uppland
17. Sjömannen
18. Marsch af G. Wennerberg ["Hör oss Svea". Tr. i 100 studentsånger.]
19. Jägarens Hemfärd
20. Napoleons Marsch [Se ovan W1 a:12.]
21. Marsch af [C.G.] Grahl
22. Till Österland Vill jag fara [Folkvisa. Tr. i Bergdahl, SGS, Det sjungande Europa, Normalsångbok, 100 studentsånger.]
23. Syskonringen [Sång nr 11 i IOGT:rit, se ovan W1 a:6.]
24. Daniels Här [Se ovan W1 a:4]
25. Gå an Polska
26. Hemlängtan
27. Clara Wals
28. Sköna maj [L.M. Been, "Sköna maj, välkommen till vår bygd igen!". Tr. i BQS, SGS, Aq.]
29. Pontonier Marsch af Uppman

W1 c

- [1.] Koral 409/28 ["Till dig, o Gud, mitt hjärta hastar"/"Dig skall min själ sitt offer bära".]
- [2.] Kalle P Marcia [Melodi lanserad av Sigge Wulff i början av 1890-talet. Melodin är identisk med triodelen i J.F. Wagners Gigerlmarsch.]
- [3.] Marsch af [C.] Zabel
- [4.] Manöver marsch
5. Nyårsmarsch af Olsén
6. Marsch
7. Tysk Kejsarmarsch af [F.] Zikoff
8. Söderfors Minne Marsch
- [8a.] Nyårspsalmsalm 412/55 ["Vår tid är ganska flyktig här"/"Var hälsad sköna morgonstund".]
9. Brudmarsch från Öster Fernebo
10. Björnmarsch

W1 d

- [1.] Sorgmarsch af Fr. Chopin [Marche funèbre ur pianosonat op.35.]

²⁷ *Ibid.*, 1886:24/1 § 3. Om militärmusikerns roll som ledare för civila blåskåarer se G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 116ff.

²⁸ Protokollsbok 1891–96, 1893:24/9 § 9.

²⁹ I käll- och litt. fört. redovisas enbart de tryckta musikalier som jag hänvisar till i fört. över vattholmamusikerna.

³⁰ Se M. Tegen 1982, *op.cit.*, s. 24.

³¹ En för barn och ungdom särskilt anpassad sångrepertoar kommer inte att prägla skolsångböckerna i större utsträckning förrän på 1900-talet. Till följd bl.a. av sångboksredaktörernas medelklassstillhörighet, högre musikaliska utbildning och anknytning till studentsång m.m., etablerades en urvalspraxis för skolsångrepertoaren som inte skiljer sig i högre grad från den som gällde för övriga typer av sångböcker under 1800-talet (se Märta Netterstad 1982, Så sjöng barnen förr, *passim*).

- [2.] Stilla skuggor [E.G. Geijer, "Stilla skuggor breda sig i kvällen". Tr. i Bergdahl, SGS, Normalsångbok, 100 studentsånger.]
 - [3.] Choral 452: Jag går mot döden hvar jag går
 - [4.] Sorgmarsch af A. Andersson
- W2
1. Marsch ur op. Norma [V. Bellini.]
 2. Wals
 3. Polska
 4. Polka af [C.G.] Grahl
 5. Aftonen ["Re'n lagt sig dagens vimmel". Tr. i Norlén.]
 6. Tårar på Napoleons Graf
 7. Norsk Visa / eller jag är kommen en timme för sent/
 8. Sång i Skogen af O. Lindblad ["Skogen står tyst, himlen är klar". Tr. i Sandberg]
 9. Serenad Klara Stjerna af Wetterberg [H. Wetterling, "Klara stjerna du som strålar". Tr. i Bergdahl, 100 studentsånger, SNA, Det sjungande Europa:3.]
 10. Leonora Vals
 11. Polka Mazurka af Pousette
 12. Polska
 13. Guds Låf i Naturen [L. van Beethoven, "Die Ehre Gottes aus der Natur", op. 48:6.]
 14. Marsch
 15. Minne från Söderbärke. Polka af n [Ang. sign. n se "Tonsättarlexikon": A. Andersson.]
 16. Stilla skuggor af Geijer [Se W1 d:2.]
 17. Polka Mazurka af n
 18. Polska
 19. Wals
 20. Vals
 21. Student Marsch af G..... [Prins Gustav, "Sjung om studentens lyckliga dagar". Tr. i BQS, 100 studentsånger.]
 22. Hvila vid denna Källa af C M Bellman
 23. Polska. Minne från Salbohed
 24. La Petita Polka
 25. Fantasi Polka
 26. Jägarrens Hemfärd marsch [J.P. Cronhamn, "Bröder, bröder! Jagten må vara slut i qväll". Tr. i Sandberg]
 27. Svärdsång
 28. Minuette ur op. Amaryllis [Melodin känd genom Bellmans paroditext "Opp Amaryllis", Fredm. Sång nr 31.]
 29. Svensk Ynglingsång af Nordblom [J.E. Nordblom, "O, låtom os svärja ett fost-

- brödralag". Sången benämns även "Sång på 1:sta maj". Tr. i Bergdahl, FF, 100 studentsånger, Normalsångbok.]
30. Kom igen. Polska af N
31. Finska Rytteriets marsch under 30-åriga kriget ["Den snöiga nord är vårt fädernes land". Tr. i Bergdahl.]
32. God Natt. Serenad [A.E. Marschner, "Hvi skall du fjerran vara, o min vän". Tr. i Aq, SGS, 100 studentsånger.]
33. Andante: Den sista Rosen ur op. Martha [F. von Flotow; urspr. en folkvisa, "Säg, hvi står du så ensam, du sommarens sista ros".]
34. Andante: Fältvackten af [K.] Kuntze ["På vakt för Er, Soldater Jag här så ensam går". Tr. i SNA, Aq.]
35. Wals
36. Wilhelmina Polka
37. Hambopolkett af Jansson
38. Ottiliana Vals
39. Marsch. Windarnes sång af Möller [N.P. Möller, "Upp genom luften". Tr. i SHM:5, FF, AbrM, Normalsångbok. Till denna melodi sjungs numera också "Arbetets söner".]
40. Andante. Harmoniens makt L van Beethoven [Melodin ur inledningen till sats 2, symf.7. Stycket blev allmänt känt genom textunderläggningen "Tonernas vågor, himmelska lågor". Tr. i FF, FS, SGS.]
41. Välkommen. Polka Mazurka af Lumby [Sannolikt H.C. Lumbye.]
42. Beda Hambopolkett af Cronhamn [Sannolikt J.P. Cronhamn.]
43. Ringländare eller Tyska Polskan af n
44. Galopp af Edberg [Sannolikt F.T. Edberg]
45. Home the Blast från City Iowa
46. Blåsen nu alla af C M Bellman
47. Anna Vals
48. Promenad Polonaise af Linderholm [Sannolikt J. Linderholm.]
49. Min lilla Vrå bland bergen [C. Isr. Sandström, "Jag vet en vrå emellan bergen". Tr. i Bergdahl.]
50. Rosens Bild af [G.] Reichardt ["Uti en dal af ljufliga dager". Tr. i Det sjungande Sverige:1.]
51. Serenad af [E.F.] Wrangel ["Hör, hur stilla vinden susar". Tr. i Det sjungande Sverige:2.]
52. Teresia Wals af [K.] Faust
53. Folkvisa från Dalarna [Dalkarlssång, "Om lycka och ära vi hörde en sång". Tr. i FF.]

54. Festmarsch
55. Marsch af n
56. Wågen [C.J.O. Laurin, "Mitt lif är en våg, som röres en tid". Tr. i Bergdahl, SGS, FF, 100 studentsånger, Normalsångbok.]
57. Aftonsång bland Alperna
58. Wårsång af O. Lindblad ["Glad såsom fågeln i morgonstunden". Tr. i Bergdahl, SGS, FF, 100 studentsånger, Normalsångbok.]
59. Movitz blåste en Concert
60. Liten Hambopolkett
61. Potpurri Öfver Svenska Nationalmelodier [Innehåller bl.a. Vid Valborgsmässoelden, Glädjens blomster, Jänta å jag, Halling.]
62. Marsch [I våra dagar bekant såsom Kungl. Södermanlands reg:tes paradmarsch. Vem upphovsmannen är till denna marsch är för närvarande omtvistat; fram till slutet av 1960-talet ansågs C.A. Lundvall vara dess skapare.]
63. Vintern rasat ut [O. Lindblad, se W1 b:4.]
64. Björneborgarnas Marsch ["Söner af ett folk, som blödt". Tr. i Bergdahl, SHM:4, Normalsångbok, SNA.]
65. Festmarsch af Severin [Sannolikt C.P. Severin.]
66. Polska
67. Andante Sostenuto. Du gamla du friska [Folkmelodi, Du gamla du fria. Tr. i AbrM, BQS, Bergdahl, 100 studentsånger, Normalsångbok, Aq.]
68. Dåne liksom åskan bröder af [J.H.] Stunz [Tr. i Bergdahl, 100 studentsånger, Normalsångbok, Aq.]
69. Qvinnans Låf af [H.A.] Neithardt ["All skönhets makt, all skönhets makt, din skål". Tr. i SNA.]
70. Saeterjentens Söndag af O. Bull ["Paa Solen jag ser, det lider alt frem". Tr. i Bergdahl, 100 studentsånger, SGS.]
71. När natten stundar [L. Höijer, "Somna i ro och vakna i morgon med glädje". Tr. i Svenska Familj-Journalen 1879, s. 352.]
72. Wårsång af Kaphelman [E.J. Arrhén af Kapfelman, "Våren är kommen på sina kransar". Tr. i Bergdahl, FF, 100 studentsånger, Normalsångbok, FS.]
73. Gruss in die Ferne af [K.-H.] Doring
74. Wals ur Gluntarne
75. Polka. Minne från Romme hed
76. Böhmerwald. Polka Mazurka af [K.] Faust
77. Mathilda Hambopolkett

78. Freskt lif. Marsch af Herrman [Möjligen G.A. Herrman eller O.F. Herrman.]
79. Marsch Helsning till Kongl. Pontonier Bataljon af [C.A.] Lundvall
80. Suomis sång af Pacius [F. Pacius, "Hör, hur härligt sången skallar". Tr. i Bergdahl, FF, 100 studentsånger, Normalsångbok.]
81. Cavatina Cantabile. Bön ur op. Anna Bole-na af Donizetti
82. Det är ett Yndigt land [H.E. Kröyer, Danmarks nationalsång. Tr. i Bergdahl, 100 studentsånger, Normalsångbok.]
83. Den Skepsbrutna af Fogelberg [Sannolikt J. Fogelberg.]
84. Spindeln och Flugan
85. Flickan och Fågeln af Lindström
86. Integer Vitae af [F.F.] Flemming, ["Ljuft är att hamna, Efter färd på hafven". Tr. i SGS, 100 studentsånger.]
87. Afslutningssång af Luther [Koral 124, "Vår Gud är oss en väldig borg."]
88. Festmarsch af n
89. Rysk vespersång [Rysk folkmelodi, "Över vågor sakta föres ljuva aftontoners gång". Tr. i Normalsångbok.]
90. Österby Polska af n
91. Aftonklockan af F. Abt ["På berget klockan klingar, I dalen hörs dess ljud". Tr. i Normalsångbok, SNA.]
92. Finlands Skog. Folkvisa [Finsk folkvisa, "Dold mellan furorna ligger en koja". Tr. i Bergdahl, Normalsångbok.]
93. Den Lustige Kopparslagaren. Humoresk marsch af Peter [C. Peters.]
94. Små Skålmstycken. Vals
95. Polka Mazurka
96. Jägarchör
97. Sörfors minne. Polka af n
98. Francaise ur op. Andersson, Pettersson och Lundström [Folkkomedien Andersson, Pettersson och Lundström förf. på 1860-talet av Franz Hodel. Musiken har troligtvis utvalts bland dåtidens populära stycken.]
99. Polska från Helsingland
100. Galopp af [K.] Faust
101. Kung Eric och Lifdrabanten. O. Lindblad ["Gif akt! Hvem där?". Tr. i Bergdahl.]
102. Soldatgossen af [F.] Pacius ["Min fader var en ung soldat". Tr. i Bergdahl, Normalsångbok.]
103. Maria Polka
104. Wals. Var är hon af Lundqvist
105. Hemlandet [Engelsk folkmelodi, "I glädje

- och smärta Du är mig så kär". Tr. i Bergdahl, SGS, SNA, Svensson.]
106. Napoleons marsch af [A.] Parlof [Marschen är numera känd som Kungl. Jönköpings reg:tes paradmarsch.]
 107. An Dem Breche Der Ferne af [K.] Faust Vals
 108. Hambo-polkett af Segrell [Sannolikt K.W. Segrell.]
 109. Kaisermarsch af [A.] Svoboda
 110. Kristallen den fina [Folkmelodi. Tr. i AbrM, FF, 100 studentsånger.]

W3

1. Fria Marsch af Hjalmar
2. Gånglåt från Helsingland
3. Liten Fogel
4. Talj Oxen Marsch af n
5. Nyåshymn af n
6. La Paloma serenad af S. Yradier
7. Polka
8. Reform Marsch
9. Favorit-Vals af Strauss
10. Aftonsolen sjunker bakom bergen [Aftonhymn. Tr. i Sanningsvittnet 1887:11/8. Mel. trol. trad. Se PoS.]
11. Marsch
12. Framåt på Ljusets Bana af G. Wennerberg [Tr. i 100 studentsånger.]
13. Öfver Fjellarna grå af [O.W.] Uddén [Tr. i Normalsångbok, SHM:2.]
14. Andantino
15. Andantino Lorelei af [F] Silcher ["Så dystert är mitt sinne, jag kan det ej förstå". Tr. i SGS, FS.]
16. Jemtlandsflickan
17. Movitz Concert på Tre Byttor
18. Du är mig kär
19. Hymn af Bouskynske
20. Källan af [W.] Lagercrantz ["Källan sprang ur jordens barm". Tr. i BQS, Bergdahl, SGS, 100 studentsånger.]
21. Se'n uppå Foglarna
22. Andante
23. Moderato
24. Hemlängtan
25. a. Finsk visa ["Fjerran han dröjer", se W1 b:12.]
25. b. Thema med Variationer ur Op. Preciosa [C.M. (von) Weber.]
26. Upp genom Luften [N.P. Möller, se W2:39.]
27. Frylings Ervachen Vårens annalkande [Emanuel Bach, Frühlings erwachen. Ro-

- mans för orkester. Se Handbuch der Musikalischen Literatur. 7.]
28. Sköna maj [se W2:28.]
 29. Ziguener kör ur op. Preciosa [C.M. (von) Weber.]
 30. Potpourri öfver Bellmans sånger
 31. Tyroline [Tyrolienne – fr. benämning på tyrolervals eller ländler.]
 32. Erinnerung [...] af Sköld
 33. Hör oss Svea af G. Wennerberg
 34. Gnistrande Stjerner vals
 35. Kolifejpolka
 36. Vals af [A.] Berens
 37. Polka Margaretha
 38. Den lilla koketten. Vals af [F.] Zikoff
 39. Polka
 40. Schottis eller Tyska Polskan
 41. Slummer Polka
 42. Ruzza Polka Mazurka af [F.] Zikoff
 43. Freskt lif Polska af n
 44. Vals
 45. Vals af n
 46. Galopp über Stock und Stein
 47. Helsing till Wären vals af n
 48. Polka Mazurka. Pelle och Stina
 49. Polka Mazurka. Anders och Anna
 50. Trollhätte-Polka
 51. Flickhjärtats himmel Vals [Valsens triodel är O. Lindblads melodi till sången Flickhjärtats himmel, "En himmel, en himmel ditt hjerta ju är". Denna sång har sannolikt tjänat som inspiration till valskompositionen.]
 52. Lifvet är en dröm Vals af [F.] Zikoff
 53. Smatter Polka
 54. Amerikansk Tapto Polka [B. Dahl.]
 55. Necken Vals
 56. Ulrika Mazurka
 57. Sveng Polska af n
 58. Westbacker Polka
 59. Rheinländer eller Schottis
 60. Midsommarpolka
 61. Helsingborgs Kamraten Polka
 62. Hambopolkett
 63. Nelly Schottis
 64. Donau Wellen Walzer af [J.] Ivanovice
 65. Under Dubbel Örnens Marsch af [J.F.] Wagner
 66. General Lees Qvick Marsch af Ch. Young
 67. Marknadspotpurri
 68. Lilla Postiljonen af Jägers
 69. Festsång af Rosén
 70. Potpurri öfver Frälsningsarméns sånger [Inneh.: Soldaten i hären, Räddningsbåten, Vi

- slå aldrig till reträtt, Ropa högt, Seger för mig.]
71. Vals af Hassellöf [Sannolikt T. Hassellöf.]
 72. Fantasten Vals af [F.] Zikoff
 73. Triumph Bachus Polska
 74. a. Concert Polka af Linderholm [Sannolikt J. Linderholm.]
 74. b. Svärdsjö Polska
 75. Wid nattliga Lyran Vals af Widerström [Sannolikt A. Widerström.]
 76. Minne från Wattholma Hambopolkett af n
 77. Minne från Wattholma Midsommarvals
 78. Jenny Polka af Klang
 79. Ziguenerskan Polka Mazurka
 80. Vals af Serander

81. Winåkers Ros
82. Defelad Marsch af Körner [Festmarsch av W. Körner; numera känd som Svea Livgardes marsch.]
83. Amaranten Polka af Linderholm [Sannolikt J. Linderholm.]
84. Andina Vals
85. Bland doftande blommor Vals af [F.] Zikoff
86. Emelie Polka
87. Hambo polska
88. Polka Mazurka
89. Mein Herzchen Vals
90. Kväsar vals

Det framgår av förteckningen att stämböckerna vad beträffar repertoaren uppvisar en påfallande brokighet; här finns melodier av vitt skilda ursprung och någon särskild inbördes ordningsprincip kan inte spåras. Man kan omedelbart konstatera att inslaget av svensk och nordisk musik dominerar. Det rör sig merendels om kortare stycken (8–64 takter).

I stora drag kan följande schematisering göras: kolligat W1 innehåller huvudsakligen ordensmusik (inkl. koraler), fosterländska sånger och marscher. I kolligat W2 intar solo- och körsånger, utdrag ur operor och annan "seriös" musik en framträdande plats och slutligen i W3 återfinns huvudsakligen dansmusik.

I denna genremässiga grovsortering framskymtar också en viss övergripande kronologisk ordning: i musikkårens begynnelsestadium anskaffades en repertoar avsedd att användas vid den rituellt präglade delen av ordensverksamheten. Därefter sörjdes för en konsertbetonad repertoar och slutligen för en dans- eller förströelserepertoar.

Till den förstnämnda kategorien hör i första hand de s.k. *ritualsångerna*. Dessa finns inskrivna i ordens ritualböcker och ingick som en obligatorisk del vid logemötena. Sångerna indelas i följande kategorier: *intagningssånger*, *böne- och tack-sägelsesånger*, *stridssånger*, *inbjudningssånger*, *samlingssånger*, *avslutningssånger* och *sånger till uppmuntran*. Ritualsångerna ingick också i den första sångboken som IOGT lät ge ut: Good Templars sångbok (utg. av O. Bergström, 1881). Sångboken innehåller enbart texter. Dessa utgör antagligen översättningar och bearbetningar av texter i utländska godtemplarsångböcker, ur vilka troligtvis även melodimaterialet har hämtats. Melodierna till ritualsångerna kom inte i svenskt tryck förrän 1885.³² Dessförinnan distribuerades därför sannolikt de utländska sångböckerna i ett eller ett par exemplar till var och en av de svenska logerna för melodiernas skull; texterna hade man i ovannämnda sångbok. Till följd av en omorganisation inom IOGT anskaffades nya ritualsånger 1888. IOGT:s sånger och sångboksutgivning utgör emellertid ett eget och därtill ett mycket omfattande problemområde som tyvärr inte kan beaktas här.

³² IOGT. Musik till ritualsångerna för första, andra och tredje graderna. 1885.

De ritualsånger som återfinns i vattholmamusikalierna hänför sig till dem som var giltiga fram till 1888. Sångerna tillhör gruppen intagningssånger, något som indicerar att musikkåren främst medverkat vid logemöten då nya medlemmar invaldes. Detta, inte minst för den nyinträdande adepten, viktiga ögonblick, skulle med musikkårens hjälp ges en särskilt högtidlig inramning. Sången beledsagades annars av orgelharmonium eller möjligen piano. I Vattholma arrangerades inte de nya ritualsångerna, något som tyder på att musikkårens medverkan vid logemötena upphörde.

Vid logemöten och andra nykterhetssammankomster sjöngs också *psalmer*, och då inte minst vid friluftsmöten säkerligen till ackompanjering av musikkåren. Dessa koralmelodier är samlade i kolligat W1. Melodier hemmahörande inom väckelsesamfundet finns däremot inte med. Detta ter sig märkligt med tanke på de starka bindningar som fanns mellan nykterhets- och väckelserörelsen på 1880-talet.³³ En möjlig förklaring till väckelsesångernas frånvaro kan vara att dessa betraktades som alltför kontroversiella. De passade bättre i mer privata sammanhang.³⁴

En för musikkåren specifik genre är *marschen*. Och givetvis finns denna företräd i vattholmakårens musikaler. Marschmusik tarvades vid förflyttning till och från nykterhetsmöten, vid utfärder etc. Marscherna i kolligat W1 spelas inte särskilt ofta idag, om än alls. Av marscherna inom de två övriga kolligaten tillhör följande de som ofta spelas av våra dagars musikkårer: *Finska rytteriets marsch* (W2:31), *Marsch* (W2:62), *Björneborgarnas marsch* (W2:64), *Napoleons marsch* (W2:106) och *Defelad marsch* (W3:31).

En särskild grupp av marscher bildar sorgmarscherna. Ett par sådana finns representerade: *Chopins sorgmarsch* (W1:d) och en sorgmarsch av en Andersson (W1d:4).

Musikkårens andra repertoarskikt är den konsertbetonade repertoaren, och det är inom detta som nedslag av en borgerlig musikkultur bör påträffas. Till en borgerlig musikkultur räknar jag då den musik som odlades i borgerliga kretsar och som dessutom kan uppfattas som populär, dvs musikstycken som återfinns i dåtidens allmänt spridda sång och pianoalbum.³⁵ Samma repertoarinriktning finns också i skolsångböckerna. Denna repertoar är mångfacetterad: här finns kör- och solosånger av olika slag, folkvisor, operaavsnitt m.m.

Vad sångerna anbelangar är gränsen mellan solosång – duett – kvartett och körsång många gånger oskarp. Vanligt tycks ha varit att sångerna förekom i olika arrangemang. Axel Helmer påpekar att en särskild "klangbild" hos en bestämd besättning inte var självklar.³⁶ Detta uppenbaras än tydligare genom blåskårsarrangemangen: sångerna fungerar även som rena instrumentalstycken. En viktig fråga att ställa i detta sammanhang gäller i vilken utsträckning folk i allmänhet hade ett förråd av texter som de kunde utantill. Förde ett blott instrumentalt utförande tankarna till sångtextens innehåll? Senare forskningsinsatser rörande musikundervisningen i folkskolan antyder att sångtexter

Logen 123 "Vändpunkten" i Stenstorp vid gökotta en söndagsmorgon 1895 i Espås-skogen. I täten marscherar logens musikkår. (Foto: Nordiska museet).

lärdes utantill.³⁷ Detta gäller kanske inte minst de texter som fanns tryckta i Folkskolans läsebok. I 1878 års uppl. ingår följande sånger (enbart text) som också återfinns i vattholmamusikalierna: *Vårsång av Kapfelman* (W2:72), *Glad såsom fågeln* (W2:58), *Vindarnes kör* (W2:39), *Hell dig du höga nord* (W1b:5), *Vågen* (W2:56) och *Det er et yndigt land* (W2:82).

Följande sångkategorier kan med en för tidens sångböcker karakteristisk ordningsprincip uppställas: 1. *fosterländska sånger*; 2. *natur- och årstidssånger* och med dem besläktade *morgon- och aftonsånger*; 3. den "litterära" *romantiska visan*; 4. *folkvisor*. Är då dessa kategorier representerade i sextettmusikalierna?

1. Att skapa en stark fosterländsk anda var ett mål som betonades starkt allt ifrån begynnelsen av ordens verksamhet. O. Bergström säger i förordet till den ovannämnda av honom utgivna sångboken:

"Dessutom har jag intagit ett urval av fosterländska sånger, och har jag derigenom velat gifva såväl denna sångbok som vår Orden en så fosterländsk prägel som möjligt."

Av de av Bergström benämnda "fosterländska sånger" finns följande i vattholmakårens stämböcker: *I Finlands skog* (W2:92), *Sång på första maj* (W2:29), *Kristallen den fina* (W2:110), *Längtan till landet* (W1b:4), *Aftonbetraktelse* (W1d:2), *Björneborgarnas marsch* (W2:64), *Vårsång* (W2:58), *Opp Amaryllis*

³³ E. Rohde 1915, *Kyrkan och nykterhetsrörelsen*, s. 124f.

³⁴ Undantag utgör möjligen ett par relativt sent tillkomna stycken i kolligat W3; nr 10 (*Aftonsolen*) och nr 70 (*Potp. över Frälsningsarméns sånger*).

³⁵ Se M. Tegen 1982, *op.cit.*, *passim*.

³⁶ A. Helmer 1972, *Svensk solosång*, s. 21 f.

³⁷ Se M. Netterstad 1982, *op.cit.*, s. 120ff.

(W2:28) och *Hell dig du höga nord* (W1b:5). Dessa utgör emellertid enbart en mindre del av det totala antalet fosterländska sånger i musikkårens repertoar.

2. Till kategorin natur- och årstidssånger samt morgon- och aftonsånger kan föras stycken som *Aftonen* (W2:5), *Guds lov i naturen* (W2:13), *Glad såsom fågeln* (W2:58) och *Längtan till landet* (W2:63). Detta slag av sånger är särskilt starkt representerade både i de tryckta musikalierna och i sextettrepertoarerna.

3. Som exempel på den litterärt betonade visan kan återopas *Stilla skuggor* (W2:16), *Rosens bild* (W2:50), *Mitt liv är en våg* (W2:56) och *Quinnans Låf* (W2:69).

4. Under hela 1800-talet stegrades intresset för den folkliga musiken. Musiksprungen ur det "genuina folket" ansågs inte minst starka national- och hembygds känslan.³⁸ Exempel på folkvisor från Sverige och övriga Norden är *Norsk visa* (W2:6), *Folkvisa från Dalarna* (W2:53), *Du gamla du friska* (W2:67) och *Finlands skog* (W2:92). Till de utomnordiska folkvisorna hör *Türinge visa* (W1b:13), *Rysk Vespersång* (W2:89) och *Hemlandet* (W2:105).

Samtliga tre sistnämnda sångkategorier äger också en mer eller mindre påtaglig fosterlandsprägel. Blåskårsrepertoaren speglar här till väsentlig del innehållet i dåtida sångsamlingar, inte minst skolsångböckernas. Valet av musikstycken till musikkåren har sannolikt till viss del gjorts med samma didaktiska ambitioner som t.ex. sångboksredaktörerna arbetade efter. Någon större skillnad i fråga om musiksyt i jämförelse med dessa torde inte ha funnits hos ledande personer inom IOGT eller musikkårens instruktörer. Men man måste här också räkna med att ett styckes popularitet har spelat en icke obetydlig roll. Vid studiet av 1800-talets populära musik kan det därför vara en metodisk poäng att undersöka blåskårens repertoarer. Sånger som utkom i tryckta samlingar av typen "100 omtyckta melodier" eller "200 favoritsånger", men som aldrig egentligen blev populära, de kom troligtvis heller inte att bli arrangerade för musikkår.

Många av sångerna i förteckningen ovan förknippas med studentsång. Student-sångkörerna har uppenbarligen fått stå modell när det gällde att animera ett organiserat ensemblemusicerande inom vidare befolkningsskikt. Som ett konkret nedslag av denna påverkan framstår Bellmanssångernas höga frekvens både i sångbokslitteraturen och i musikkårsarrangemangen.³⁹ I vattholmamusikalierna finns följande Bellmanssånger: *Vila vid denna källa* (W2:22), *Opp Amaryllis* (W2:28), *Blåsen nu alla* (W2:46), *Movitz blåste en konsert* (W2:59) och ett potpurri över Bellmans sånger (W3:30). Typiska för manskörssången är också sånger signerade G. Wennerberg (W1b:18, W2:74, W3:12).

Såsom en parallell till folkvisan finns också *spelmanmusik* arrangerad för musikkåren, t.ex. *Polska från Uppland* (W1b:16), *Brudmarsch från Österfärnebo* (W1c:10) och *Polska från Hälsingland* (W2:99). Blåskårerna kan ha spelat en icke oväsentlig roll beträffande omfunktioneringen av denna musik till "estradspele" – samma melodier lever, åtminstone i ett övergångsskede, sida vid sida i två olika kulturfärer, men i samma yttre miljö – landsbygden.

Den musikgenre som tilldrog sig mest uppmärksamhet under hela 1800-talet var *operan*. Detta återspeglas i musikkårens repertoarer. Operapotpurrier och -fantasier utgjorde ofta en grundstomme i militärmusikkårens spelprogram, och även i bruks- och skarpskyttemusikkårens.⁴⁰ Operalitteraturen måste därför anses vara underrepresenterad i här undersökta godtemplarmusikalier. I vattholmarepertoaren finns således blott fyra tonsättare företrädda: Bellini (W2:1), Donizetti (W2:81), von Flotow (W2:33) och (von) Weber (W3:25b, 29). En möjlig förklaring här till är, att godtemplarmusikkårer sällan uppnådde den speltekniska nivå som krävs för att göra operaarrangemangen rättvisa. De ovannämnda operainslagen tillhör de mer lättspelade.

Slutligen så *dans- och förströelse repertoaren*. Den består huvudsakligen av den sena 1800-talets dansmusik – polkor, valser, rheinländer, mazurkor etc. Det är företrädesvis i kolligat W3 som denna kategori dominerar; vid dess tillblivelse fanns redan ett grundförråd av "seriösare" stycken.

Av musikkårens totala antal musiknummer uppgår dansmusiken till drygt en tredjedel. Detta kan uppfattas som en omotiverat hög andel särskilt med tanke på att ordenslagarna uttryckligen förbjöd danstillställningar. Övertemplaren A.H. Berg gjorde följande uttalande vid Storlogens sjätte årskonferens i Stockholm 1885:

"De unga inom logerna i en del småstäder hafva vållat oss litet huvudbry, derigenom att de tycks vilja bortkasta storlogens bestämmelse i fråga om *dans*, och det har t.o.m. gått så långt, att man måst ingripa och beröva en loge dess charter för detta oskick. De synas ej hafva klart för sig, att nöjen af sådant slag äro opassande för våra ordenslokaler; hvilket de dock borde lätt finna om de tänkte på att alla goodtemplarnas sammankomster uti deras lokaler måste börjas med bön och sång, och med något sådant kan man ej börja ett dansgille, samt att detta slags nöjen stå i fullkomlig strid med en värdig tempeltjänst, om det ock endast är ett nykterhetstempel".⁴¹

Visserligen kringgicks bestämmelserna i fråga om dansnöjen på många håll⁴² och kanske har musikerna sett till att skaffa en dansrepertoar för att kunna "extraknäcka" som dansmusiker vid tillställningar som låg utanför IOGT:s regi. Men en viktig orsak till den starka förekomsten av dansmusikstycken är antagligen också att dessa melodier var menade som en underhållningsrepertoar, som kunde komma väl till pass vid de ständigt återkommande kaffefesterna, basarerna och utflykterna.

Till de mer populära dansmusikkomponisterna hör Fr. Zikoff och K. Faust, bägge tyska militärmusiker. Även svenska militärmusiker har lämnat många bidrag till denna genre, t.ex. Th. Hassellöf och J. Linderholm. Bland dansmelodierna finns också inslag med lokal anknytning t.ex. *Minne från Söderbärke* (W2:15) och *Minne från Wattholma* (W3:76–77).

Sammanfattningsvis om repertoarerna må följande framhållas: som ett första steg anskaffades musikstycken knutna till ordensverksamhetens rituella del. Låt oss kalla dessa för en *ändamålsrepertoar*. Därefter sörjdes för vad som i anslutning till tidens folkbildningsideal kan kallas en *bildningsrepertoar*, en repertoar

³⁸ Se G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 138.

³⁹ Här till M. Netterstad 1982, *op.cit.*, s. 131ff. och E. Johannesson 1982, *op.cit.*, s. 78, 82.

⁴⁰ Se G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 138ff.

⁴¹ Förhandlingar vid Sveriges Storloges Sjätte Årskonferens i Stockholm 1885, 1885, s. 25f.

⁴² G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 104f.

vald i didaktiskt syfte och som skulle göras tillgänglig för de bredare befolkningslagren. Och slutligen så en *underhållningsrepertoar* – dansmusiken. Denna kan tillsammans med "*ändamålsrepertoaren*" sägas företräda en mer självständig föreningskultur, med stark förankring hos "folket", medan *bildningsrepertoaren* representerar en "uppifrån" kommande kultursyn.

I godtemplarmusikalierna, som på så många andra områden under denna tidsperiod, sammanstrålar och sammansmälter alltså de liberala bildningsidealerna med mer spontant uppkomna kulturyttringar inom samhällets lägre befolkningsskikt. Detta kan antagligen betraktas såsom typiskt för den svenska förenings- och folkrörelsekulturens framväxt och utveckling.

Arrangemang och arrangemangsteknik

Sätten på vilka musikkåren fick tag på sina arrangemang kunde skifta: man kunde t.ex. köpa från en annan kanske nedlagd musikkår eller skicka efter från någon arrangör per postorder.⁴³ Men det vanligaste sättet var troligtvis att ledaren gjorde arrangemangen och merendels även skrev ut stämmorna. Denna uppgift kunde annars överlåtas till någon i musikkåren.⁴⁴

Som tidigare nämnts är de för denna undersökning uppspårade stämokolligaten ofullständiga i så måtto att minst en stämma saknas i varje kolligat. Studiet av arrangemangsteknik försvåras därmed, men vissa observationer låter sig ändå göras.

Rent principiellt är arrangemangen av homofon karaktär. Tonartsvalet faller nästan undantagslöst på B-tonarter eftersom de ligger bäst till för blåskårens B- och Ess-instrument. Hänsyn till instrumentens klangfärg tas endast i begränsad utsträckning. Istället tycks målet ha varit en "maximal ljudstyrka", då samtliga instrument nära nog ständigt är involverade i det musikaliska förloppet.

Som melodiinstrument fungerar främst Ess-kornett, B-kornett och tenor 1. I notex. 1 är denna praxis renodlad. I partituret (från logen "Fridens gren"),⁴⁵ som för övrigt är ett av de få som påträffats, har arrangören t.o.m. frångått gängse sätt att uppställa ett partitur med althornsstämmorna placerad mellan B-kornett och tenor 1. Istället har melodistämmorna sammanförts för sig och ackompanjemangsstämmorna för sig. Marschens introduktion är helt unison med undantag av dominantseptimackordet i takt 4. I det följande gestaltas melodin tvåstämmigt: Ess-kornett och tenor 1 är unisona medan B-kornetten formar en i huvudsak parallell andrastämma på ters- och sextavstånd. Bastubans nedslag på starka takt-delar – ackordets grundton, ibland med kvintväxling – besvaras med efterslag i althorn och tenor 2.⁴⁶ Deras toner är valda så att fullständiga ackord skall uppstå

⁴³ Se t.ex. annonser i *Svenska Goodtemplar* 1885:17/6 och 1886:4/11.

⁴⁴ Så var fallet i logen "Fridens grens" musikkår (G. Jönsson 1978, *op. cit.*).

⁴⁵ Landsarkivet i Östersund, logen "Fridens gren", vol. 3.

⁴⁶ Som en korresponderande term till den svaga taktadelens "efferslag", används i musikkårssammanhang sedan lång tid tillbaka för stark taktadel termen "förslag". Men eftersom "förslag" inom musikteorin redan kan anses ha två mer etablerade innebörder (se 2/Sohlex art. Förslag), väljer jag istället i anslutning till antikens *arsis-thesis*-begrepp benämningen "nedslag". Denna får dessutom anses mer adekvat då det här är frågan om vad som händer på "slaget" och inte före.

Ex. 1 *Exersis Marsch*. Marschen är numera bekant som Kungl. Södermanlands reg:tes marsch. (Logen "Fridens gren, vol. 3.)

– en harmoniskapande, harmonistöttande funktion. Detta slag av arrangemang är typiskt för marscher och dansmusik, t.ex. polkor, valser och mazurkor: melodin spelas i olika kombinationer tvåstämmigt av Ess- och B-kornett samt tenor 1. medan ackompanjemanget (nedslag och efterslag) frambäres av övriga instrument.

Trumstämmor ingår normalt inte i en sextettbesättning, även om vissa undantag finns. I här aktuella kolligat saknas trumstämmor. Detta betyder dock inte att trumslagare inte kan ha funnits med i sextetterna. Hade man tillgång både till en bastrumma och en marsch- eller virveltrumma, så följde den förra tubastämman

Ex. 2 Inledningen till Otto Lindblads *Vårsång* i ett arrangemang för fyrstämmig blandad kör. (Från när och fjerran, 1879, s. 27.)

N:o 21. Vårsång.

Marsch.

O. Lindblad.

The musical score for 'Vårsång' is presented in three systems. Each system consists of a piano accompaniment (piano and bass staves) and a vocal line (treble staff). The key signature is one sharp (F#), and the time signature is common time (C). The lyrics are written below the vocal line.

System 1: The piano part begins with a forte (*f*) dynamic. The vocal line starts with the lyrics "Glad så-som fo-geln i morgonstunden Hel-sar jag vå-ren i".

System 2: The piano part continues with a piano (*p*) dynamic. The vocal line continues with the lyrics "fri-ska na-turn. Lär-kan mig ro-par och trasten i lunden,".

System 3: The piano part continues with a forte (*f*) dynamic. The vocal line continues with the lyrics "Är-lan på å-kern och or-ren i fur'n, Är-lan på åkern och".

och den senare althorn och tenor 2. Givetvis kunde marschtrumman också accentuera vissa passager genom virvlar och ruffar.⁴⁷

Mellan de olika logernas stämlikhet har arrangemangsjämförelser gjorts med avseende på likhet. Det råder en stark överensstämmelse arrangemangen emellan, något som tyder på likartade tillvägagångssätt hos arrangörerna. Detaljavvikelser i fråga om stämföring och rytmiseringar undanröjer emellertid misstanken om att det rör sig om rena avskrifter av redan färdigställda sextettarrangemang, som då skulle ha tjänat som en gemensam förlaga.

⁴⁷ Se 2/Sohlex, art. Trumma och Ruff.

Ex. 3 Sextettarrangemang (W2:58) av den i notex. 2 meddelade *Vårsång*. Stämmorna sammanställda i partiturförm av förf. (Logen "Uplands banér.")

The musical score for 'Vårsång' is presented in two systems. Each system consists of six staves for different instruments: Ess-kornett, B-kornett, althorn, tenorhorn 1, tenorhorn 2, and tuba. The key signature is one sharp (F#), and the time signature is common time (C). The notation is arranged in a grand staff format.

System 1: The instruments play the first system of the piece, with the Ess-kornett and B-kornett parts showing more complex melodic lines compared to the althorn and tuba parts.

System 2: The instruments play the second system of the piece, continuing the melodic and harmonic development of the sextet arrangement.

I stort sett all populär musik under senare delen av 1800-talet kom i trycket som arrangemang för piano och/eller röster. Dessa arrangemang, som var lätta att få tag på, tycks ofta ha fått tjäna som ett slags förlaga för sextettarrangören. I icke så få fall får det anses uppenbart att sextettarrangemanget inte är något annat än en instrumentering av en fyrstämig piano- eller körsats. Detta kan belysas med några sånger hemmahörande i "bildningsrepertoaren".

Tillvägagångssättet framgår tydligt av de i notex. 2 och 3 meddelade versionerna av O. Lindblads *Vårsång*. I notex. 2 återges sången i arrangemang för fyrstämig blandad kör⁴⁸ och i notex. 3 vattholmakårens version (W2:58). Körsättningen står i D-dur och blåsarrangemanget som brukligt är i en B-tonart, Ess-dur. Althornsstämman är här supplerad av förf. med hjälp av ett nära nog identiskt arrangemang hemmahörande i logen "Fridens grens" musikalier. Först att konstatera är att körens stämmor direkt övertagits av Ess-kornett (sopran), B-kornett (alt), althorn (tenor) och tuban (bas). Tubastämman uppvisar vissa oktavomflyttningar som inte finns i sångstämman; i övrigt skiljer endast en detalj: genomgångstonen i körsättningens takt 9 (första taktslaget) finns ej i tubastämman. Tenor 1 och 2 dubblar de båda kornetterna på oktavavstånd, ett förfaringssätt som är vanligt i vattholmamusikalierna. Arrangemang av denna typ kan betecknas som de enklast tänkbara.

Ett likartat arrangemang av samma melodi finns som ovan nämnts i logen "Fridens grens" stämböcker. Här saknas tyvärr tubastämman. Ess-kornett, B-kornett och tenor 1 är identiska med motsvarande stämmor i vattholmamusikalierna. Däremot uppvisar tenor 2 en egen självständig stämma (notex. 4). Särskilt märks stämmans motrörelse i takt 2 och nedgångarna i takt 4 och 9. I övrigt finns vissa likheter med basstämman i W2:58. Tenor 2-stämman är därför antagligen mer eller mindre "kopplad" till den nu förkomna tubastämman i "Fridens grens" arrangemang, till skillnad från den fantasilösa oktaveringen av B-kornettstämman i vattholmamusikalierna.

Ex. 4 Tenor 2-stämman i logen "Fridens grens" arrangemang av O. Lindblads *Vårsång*. (Logen "Fridens gren", vol. 3.)

Samma oprentiösa arrangemang möter oss i Höijers sång *När natten stundar* (W2:71, notex. 5). Denna sång publicerades i Svenska Familjjournalen 1879,⁴⁹

⁴⁸ Ur Från när och Fjerran, 1879, s. 27.

⁴⁹ Svenska Familj-journalen 1879, s. 352.

Ex. 5 Sextettarrangemang (W2:71) av den i notex. 5 givna *När natten stundar*. Stämmorna sammanställda i partiturform av förf. (Logen "Uplands banér".)

När natten stundar.

Andante. Ord och musik af Leonard Höijer.

Som - na i ro, Som - na i ro Och vak - na i mor - gon med gläd - - je. Hand - lar man rätt,
 Somnar man lätt; Men in - nan vi som - ne, vi bed - je! Slut din hand i Her - rans hand, Dröm om eng - lars lju - sa
 land. Ja, som - na i ro, Trygg i ditt bo, Vak - na i mor - - - gon med gläd - je.

(notex. 6). Precis som i W2:58 är sopran- och altstämman överflyttade till korneterna. I B-kornetten finns vissa smärre rytmiska förändringar i takterna 3,6,11,15. Tenor 1 och tuba följer originalets basstämma med undantag av vissa oktavomflyttningar, intervallutfyllnader och rytmiska variationer. Det "nya" i W2:71 är tenor 2-stämman som skuggar B-kornetten på sextavstånd. Althornsstämman är supplerad av förf. med hjälp av originalversionens tenorstämman.

Dessa sätt att arrangera denna typ av musikstycken gäller generellt för de stämokolligat som ingår i denna undersökning. Mer allvarliga försök att skapa idiomatiska blåsarrangemang eller strävan efter originalitet står knappast att finna. Istället följs gängse praxis för piano- och körarrangemang. Det nya blir enbart en annorlunda klangbild (se sid. 48). Okomplicerade och lättspelade arrangemang av dessa slag har troligtvis varit vanliga bland godtemplarmusikkårerna, hos vilka de musikaliska resurserna i regel var begränsade.

En i detta sammanhang fascinerande fråga är hur mässingssextetterna en gång kan ha låtit. Kunde de göra sina arrangemang rättvisa? Ett entydigt svar torde vara omöjligt att ge. Hela fältet av möjliga alternativ måste ha funnits representerat: från välspelade musikkårer till rena kakofoniensembler. Den enskilda musikkårens plats i detta fält kan givetvis ha växlat från en tid till en annan, beroende på musikersammansättning m.m.

Till direkt men för det klangliga resultatet måste den i många kårer starka genomströmningen av musiker ha varit.⁵⁰ Vidare kan ett sämre ekonomiskt läge ha inneburit att man måst skaffa instrument av sekunda kvalitet och kanske också tvingats avstå från en kompetent instruktör. Även brister i notmaterialet – otydligheter, rena skrivfel – kan ha inverkat menligt på resultatet. I vattholmamusikalierna är skrivfelen inte ovanliga, vanligast är felplicerade nottecken och borttappade förtecken, både fasta och tillfälliga. Att felen inte har blivit korrigerade kan möjligen tyda på att de inte har blivit uppmärksammade.

Å andra sidan måste musiklyssnandet bland gemene man på 1800-talet ha varit, om än inte mindre kritiskt, så dock mer överseende. Levande orkestermusik var en sällsynthet och samtidigt fanns en hel rad känslomässiga bindningar till traktens egen musikkår. Att en musikkår skulle kunna låta så illa att ingen ville lyssna till den förefaller osannolikt.

Den enda kritik i detta sammanhang som hittills är påträffad avgavs i början av 1900-talet. Det då nybildade Musikerförbundet anmälde sin syn på bl.a. godtemplarsextetterna på följande sätt:

"Bland de talrika amatörsextetterna i vårt land äro de i sanning få, hvilka det för en verklig musikers öra är något bevänt med. I regel diletanter, som prestera allt annat än gedigen musik."⁵¹

Citatets slutord bör antagligen tolkas så att det var utförandet som var mindre gediget och inte själva musiken. Utsagens negativa inställning måste emellertid ses mot bakgrund av musikerförbundets strävanden – att tillvarata sina medlemmars intressen:

"Men ehuru det ej saknas hvarken god vilja och tilltagsenhet i dessa försök, så fattas det dem dock i de flesta fall det allra nödvändigaste: – en sakkunnig ledning. När så äfven självkritiken fullständigt brister, då är det som – beklagligt nog allt för allmänt – den dumdristiga självtillräckligheten inför en liten kritiklös publik i goodtemplarlokalerna plägar fira sina *offentliga* och det musikaliska smaksinnet så fördärfbringande triumferar, hvilkas halt – med all pietetsfull honnör för goodtemplarsimens *aktinnsbjudande* sträfvanden – ändock ej äro af renaste vatten.

Men om yrkesmusiker så får fatt i ett dylikt material, då visar det sig äga möjligheter och betingelser att kunna upparbetas till ett både godt och nöjaktigt resultat".⁵²

Bristande självkritik anförs som en huvudorsak till blåskårernas musikalisk-tekniskt låga nivå; att anlita en yrkesmusiker ansågs inte av dem som nödvändigt. Det är inte omöjligt att det i en del fall förhållit sig på det viset. Men problemet har också en vidare förklaring.

Efter den nya härordningen 1903, blev militärmusikerna helårstjänstgörande.⁵³ Möjligheten för den enskilde militärmusikern att vistas längre tider utanför förlägningsorten stod inte längre till buds. Vattholmakårens instruktör, Jacobsson,

⁵⁰ Se G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 94f. samt i protokollet (s. 25f.) från Storlogens sjätte årskonferens (se not 40) där bl.a. följande framhålls: "Som deltagarna [i sång- och musikföreningarn] dock i de flesta fall äro tjänare eller arbetare, och sålunda ofta måste ombyta vistelseort, händer det ej sällan att just då föreningarna öfvervunnit de första tekniska svårigheterna, samt börja att kunna prestera några stycken, så sönderbrytes föreningarna genom flyttningar, uteslutningar etc. ...".

⁵¹ *Musikern* 1909:32.

⁵² *Musikern* 1909:33–34.

⁵³ Se G. Andersson 1982, *op.cit.*, s. 154 och där anförd litt.

förlade t.ex. sin undervisning till vissa perioder om en till två veckor då han också bodde i Vattholma. I och med den nya härordningen blev det svårare för en sextett på landsbygden att få tag på en kompetent ledare, särskilt om orten låg avlägset från en regementsstad.

Det är därför sannolikt att sextetterna över lag kunde uppvisa bättre musikaliska prestationer under senare hälften av 1800-talet, då en stor del av musikerna bevisligen anlätades som instruktörer,⁵⁴ än vad de kunde göra under 1900-talets första decennier.

”Tonsättarlexikon”

I sextettmusikalierna påträffas tonsättarnamn som sällan nämns i musikhistoriska sammanhang. En del av dessa personer förde antagligen redan under sin livstid som tonsättare en relativt anonym tillvaro, få av dem blev bekanta för en större publik. Detta gäller kanske inte minst de som var bosatta i landsorten och för vilka tonsättandet var en bisyssla. Till den kategorin kan t.ex. militärmusiker räknas, som bl.a. tycks ha svarat för en betydande del av dansmusikrepertoaren.

I nedanstående ”lexikon” medtas endast sådan tonsättare som får anses tillhöra gruppen mindre välbekanta. Följande personer har ej kunnat identifieras: E. Bach, Bäcker, Bouskynske, Comth, Hjalmar, Jansson, Jägers, Körner, Lundqvist, Olsén, C. Peters, Rosander, Serander, Sköld och Ch. Young.

Den i vattholmamusikalierna ofta förekommande tonsättarsignaturen – n har vållat mycket huvudbry. Möjligen är följande högst hypotetiska resonemang en början till en lösning av gåtan.

I logen ”Fridens gren” musikalien (vol. 3) finns en handskriven pianostämma av en polska betitlad *Du och jag* skriven av en ”A-n”. Längst ned på notbladet står att läsa: ”M. och B. tillägnad af -n.” Stycket föreligger sannolikt i tonsättarens autograf. Vid det regemente där vattholmakårens förste instruktör, Jacobsson, tjänstgjorde, hette 1846–ca. 1870 musikdirektören Anders Andersson. Han var bosatt i Gävle. I kolligat *W1 d* (nr 4) finns en sorgmarsch av en A. Andersson, sannolikt identisk med ovannämnda musikdirektör. Det förefaller rimligt att anta att Andersson även skrivit andra stycken, och att dessa givetvis var bekanta för Jacobsson. Denne har sedan låtit vissa av dessa stycken ingå i vattholmarepertoaren. En av dessa kompositioner har också på något sätt hamnat i Jämtland, hos logen ”Fridens gren”.

En bit närmare lösningen av detta signaturproblem torde man kunna komma genom att genomleta Hälsinge regementes notarkiv, men det får ske i annat sammanhang.

Inom parentes anges källa samt resp. tonsättares stycken i vattholmamusikalierna.

Abt, Franz, 1819–85. Tysk tonsättare och kapellmästare; från 1854 hovkapelm. i Braunschweig. Abt. skrev bl.a. ca 400 sånger. (HML, Norlind AML – W2:91.)

Andersson, And., f. 1820. Andersson antogs 1832 som spel i nummer vid Södermanlands regemente och blev 1840 fältmusikant vid samma regemente; mellan 1846 – ca. 1870 fältmusikant

vid Hälsinge regemente med musikdirektörs n.h.o.v. (APM 104, Rulla 1868 – W1b:4, se även ovan sign -n.)

Arrhén von Kapfelman, Erik Jakob, 1790–1851. Svensk tonsättare och musiklärare; verksam som musikdirektör vid Karlbergs krigsakademi. (Norlind AML – W2:72.)

Been, Lars Magnus, f. 1820. Svensk militärmusi-

ker; antogs 1838 som skvadronstrumpetare vid Skånska husarregementet. 1843 blev Been befordrad till stabstrumpetare vid Landskrona skvadron inom samma regemente. (APM 101 – W1b:28, W3:28.)

Berens, Johan Herman, 1826–1880. Svensk tonsättare, pianist m.m. Efter musikutbildning i Dresden blev Berens musikdirektör vid livregementets husarer i Örebro 1848–60, och därefter lärare i komposition och instrumentation vid konservatoriet i Stockholm. (Norlind AML – W3:36.)

Cronhamn, Johan Peter, 1803–75. Lärare i sång vid konservatoriet i Stockholm samt Kungl. Musikaliska akademins sekreterare. Hans tonsättningar återfinns till största delen inom manskvartettens område (Norlind AML – W2:42.)

Dahl, Balduin C.F., 1834–91. Dansk tonsättare och dirigent. Från 1864 var Dahl dirigent för Tivolis blåsorkester i Köpenhamn och blev sedan H.C. Lumbyes efterträdare i Tivolis konsertsal, en post som han innehade till sin död. Dahl är framförallt känd som popularisator av konstmusik; bl.a. ordnade han mot slutet av sin levnad s.k. folkkonserter. Som tonsättare är han blott ihågkommen för sin dansmusik. (Norlind AML – W3:54.)

Doring, Karl-Heinrich, 1834–1916. Tysk tonsättare och pianist; verksam bl.a. i Leipzig och Dresden. Doring skrev en stor mängd manskörer. (AME)

Edberg, Frans Theodor, f. 1826. Svensk militärmusiker. Edberg blev 1842 harmonist vid Konungens 2:dra livgarde och 1852 fältmusikant vid Helsingre regemente. (APM 127, Rulla 1868 – W2:44)

Faust, Karl, 1825–92. Tysk militärkapellmästare; mellan åren 1869–80 stadskapellmästare i Waldenburg. Bekant särskilt genom sina danskompositioner, företrädesvis polkor. (Norlind AML – W1a:10, W2:52, 76, 100, 107.)

Flemming, Friedrich Ferdinand, 1778–1813. Med.dr och läkare. Medlem av Zelters ”Lieder-*tafel* i Berlin. (HML och Norlind AML – W2:86.)

Fogelberg, Johan, 1806–95. Musikdirektör vid Kronobergs regemente från 1833. Fogelberg var även sånglärare och från 1844 dir.mus. vid Växjö gymnasium (Norlind AML – W2:83.)

Grahl, Carl Gottfried, f. 1803. Grahl föddes i Tyskland (Reinsberge); hans musikaliska utbildning påbörjades 1817 i Dippoldiswalde. Samma år engagerades han som hautboist vid andra livgardet i Stockholm. Från 1825 förestod han ”di-

recteursskapet” vid Dalregementet och året därpå fick han samma befattning vid Södermanlands regemente. 1830 blev han befordrad till musikdir. vid detta regemente, där han kvarstod till sin pensionering. (APM 104 – W1b:21, W2:4.)

Hassellöf, Thure, f. 1831. Fältmusikant vid Västgöta regemente. (Rulla 1868 – W3:71.)

Herrman, G.A., f. 1808 i Torgau, Preussen. 1837 blev han hautboist vid Svea livgarde i Stockholm och 1840 regementstrumslagare vid Älvsborgs regemente. (APM 108 – W2:78.)

Herrman, Oscar Ferdinand, f. 1838. 1860 blev han fältmusikant vid Svea Livgarde och 1884 regementstrumslagare vid samma regemente. (Rulla 1877, 1884 – W2:78.)

Höijer, Johan Leonard, 1815–84. Svensk tonsättare, organist och musikskriftställare. Hans namn mest förknippat med det ”Musik-lexikon” som han utgav på 1860-talet. (Sohlex/2 – W2:71.)

Ivanovici, Josef, 1845–1902. Rumänsk tonsättare och militärkapellmästare. Åren 1879–84 var han kapellmästare i Tulcia, Forsani och Bukarest; från 1895 till sin död generalinspektör över de rumänska militärmusikkårerna. (LDB – W3:64.)

Kapfelman, se Arrhén von K.

Kuntze, Karl, f. 1817. Tysk tonsättare. Fick redan i barnaåren musikalisk skolning vid bl.a. ”die königl. preussischen Militär-Knaben-Erziehungsanstalt; högre musikstudier vid ”Institut für Kirchenmusik” i Berlin; utnämndes 1852 till kungl. musikdirektör. Kunze ägnade sig företrädesvis åt körkompositioner, särskilt komiska sådana för manskör. (MCL – W2:34.)

Lagercrantz, Ludvig Wilhelm August, 1825–86. Kapten vid Vendes artilleriregemente och musikdir. vid samma regemente 1856–66. L.M.A. Lagercrantz skrev sånger och stycken för piano. (HL, Norlind AML – W3:20.)

Laurin, Karl Johan Oskar, 1813–52. En av stiftarna av Allmänna sången i Uppsala och dess förste sånganförare. Laurin utgav flera häften med sånger för mansröster samt solosånger med pianoackompanjemang. (Norlind AML – W2:56.)

Linderholm, Jean, f. 1825. Linderholm antogs 1842 som spel i nummer vid Kronobergs regemente och blev 1856 fältmusikant på stat vid samma regemente; verkade som instruktör för flera bruksmusikkårer i Småland. Skrev framförallt marscher och dansmusik. (APM 123, Lessebo musikkår, 1935 – W2:48, W3:74a, 83.)

Lindström, Carl Oscar, f. 1843. Fältmusikant vid

⁵⁴ *Ibid.*, s. 116ff.

Södermanlands regemente. Rulla 1868 – W2:85.)

Lundvall, Carl Axel, f. 1840. Lundvall blev 1855 avdelningstrumpetare vid Vendes artilleriregemente; 1861 befordrad till batterittrumpetare vid samma regemente. (APM 128 – W2:62,79.)

Marschner, A.E., 1810–53. Tysk sångkomponist. Marschner började studera vid universitetet i Leipzig 1831; banade sig därefter en väg inom musikeryrket genom att ge musiklektioner och komponera sånger. (HL – W2:32.)

Möller, Nils Petter, 1803–60. Svensk tonsättare. Från 1828 kantor i Lunds domkyrka, samt även någon tid musikdirektör vid Skånska husarregementet. Möller skrev bl.a. manskvartetter. (Norlind AML, Sohlex/2 – W2:39.)

Neithardt, Heinrich August, 1793–1861. Kungl. preussisk musikdirektör. L.M.A. i Sverige. Neithardt ledde 1816–22 "die Waldhornistenkapelle" vid preussiska gardesskyddsbataljonen i Berlin, och fram till 1838 var han verksam som kapellmästare vid "Kaiser Franz Garde-Grenadier-Regiments Nr.2"; därefter sånglärare vid Berliner hov- och domkyrkokör. (HML; LDB – W2:69.)

Nordblom, Johan Erik, 1788–1848. Nordblom fick sin musikaliska utbildning hos Haeffner. 1833 efterträdde han denne som dir.mus. vid Uppsala universitet, och från 1835 till sin död var Nordblom även domkyrkoorganist i Uppsala. (Sohlex/2 – W2:29.)

Parlow, Albert, 1824–88. Preussisk militärkapellmästare. Parlow vann främst berömmelse genom sina danskompositioner. (Norlind AML – W2:106.)

Piefke, Gottfried, 1815–84. Tysk militärmusiker och marschkompositör. Piefke inträdde 1835 vid livgrenadjärregementet i Frankfurt an der Oder som stabshautboist; blev därefter musikdirektör vid regementet och slutligen direktör för samtliga av III arméns musikkårer. (LDB – W1a:11.)

Pousette, Per Herman, f. 1834. Fältmusikant vid Västmanlands regemente. (Rulla 1868 – W2:11.)

Reichardt, Gustav, 1797–1884. Tysk tonsättare och pedagog; fick sin grundläggande musikutbildning av fadern. R. kom 1818 till Berlin för teologistudier. Genom sin högt uppskattade basröst vann han inträde i de högsta kretsarna av "der Berliner Geistes-Aristokratie". Musiken blev nu en huvudsyssla, främst som sångare (Berliner Singakademie) och lärare (sång och klaver). Hans huvudgenre som tonsättare blev manskvartetten. (MCL – W2:50.)

Sandström, Carl Israel, 1824–80. Musikdirektör.

Sandström studerade 1851–53 vid musikkonservatoriet i Stockholm och blev därefter organist och musiklärare i Göteborg. Han var där också dirigent för musiksällskapen "Sångens vänner" och "Amatörernas sångförening". (Norlind AML – W2:49.)

Segrell, Konrad Waldemar, f. 1854. Segrell blev vid Södermanlands regemente 1852 spel i nummer och 1864 fältmusikant. Från 1872 var han regementstrumslagare och musikföreståndare vid Gotlands nationalbeväring och blev 1878 fältmusikant vid Västmanlands regemente. (APM 144 – W2:108.)

Severin, Carl Petter, f. 1815. Severin blev 1830 spel i nummer vid Kalmar regemente och 1849 fältmusikant vid Kronobergs regemente. 1861 kom han i tjänst vid Gotlands nationalbeväring. (Rulla 1863, APM 105 – W2:65.)

Silcher, Friedrich, 1789–1860. Tysk sångkomponist; musikdirektör vid universitet i Tübingen. Silcher var en av de första att arrangera folkvisor för manskör och blev i denna mening banbrytande på manskörens område. (HL, Norlind AML – W3:15.)

Stunz, Joseph, 1793–1859. Kapellmästare i München. Han skrev förutom sånger även kyrkomusik, ouverturer och stråkkvartetter. (HML – W2:68.)

Swoboda, August, f. 1787 i Böhmen. Han började som klarinettist i ett hovkapell och blev sedan kapellmästare vid ett infanteriregemente. Slutligen blev han musiklärare i Wien och författade bl.a. en harmonilära och en instrumentationslära. (MCL – W2:109.)

Uddén, Olof Wilhelm, 1799–1868. Uddén var anställd vid tullverket 1821–46, och därefter grundade han ett musikinstitut i Stockholm. Han skrev förutom manskvartetter också solosånger, valthornskvartetter och marscher. (Norlind AML – W3:13.)

Widerström, August, f. 1833. Fältmusikant vid Smålands grenadjärbataljon. (Rulla 1877 – W3:75.)

Zabel, Carl, f. 1822. Zabel blev 1846 rektor för militärmusikskolan i Braunschweig samtidigt som han blev medlem i hovkapellet och kapellmästare vid militärmusikkåren. Slutligen blev han 1859 balettmusikdirektör vid hovteatern och dirigent vid operan. Som tonsättare skrev han verk för orkester och manskör. (MCL – W1c:3.)

Yradier, Sebastian de, 1809–65. Spansk tonsättare. Han var verksam bl.a. som sånglärare vid musikkonservatoriet i Madrid. (Sohlex/2 – W3:6.)

Zikoff, Friedrich, 1824–77. Tysk tonsättare och kungl. preussisk musikdirektör. Zikoff skrev mest underhållningsstycken och marscher. I Sverige mest bekant såsom upphovsman till den s.k. Grötlunksmarschen vid Medevi brunn. (LDB, MCL – W1c:7, W3:38,52,72,85.)

Wagner, Josef Franz, 1856–1908. Österrikisk militärkapellmästare. Efter att ha varit kapellmästare i bl.a. Trient, Wien och Graz tog han avsked från det militära 1899. Därefter ägnade han sig åt

komposition (ca 400 verk) och åt ledarskapet av sin egen civila orkester i Wien. (LDB – W3:65.)

Werner, Hildegard, 1834–1911. Svensk tonsättare och musikskriftställare. 1856 blev hon elev vid konservatoriet i Stockholm. 1871 bosatte hon sig i England, där hon bl.a. grundade en musikskola och ledde en damorkester. L.M.A. 1875. (Norlind AML – W1b:14.)

Summary

The brass sextets of the temperance movement. What did they play?

Civilian brass bands were formed in Sweden during the late 1800's in an apparently unceasing rate. New bands were continuously being formed in the industrial communities in Sweden throughout this period and together with the formation of organizations for rifle clubs and the liberal working-men (from the 1860's), the organized temperance movement (from the 1870's) and the Salvation Army (from the 1880's), the brass bands became an important factor in Swedish musical circles.

The main intention of this investigation is to establish the different types of repertoire played by the brass bands. This first study deals with music originating from the Swedish branch of the International Order of Good Templars (IOGT).

The repertoire was dominated by Swedish and Nordic music. Further, the repertoire can be divided into three main classes: as a first step the pieces of music obtained were associated with the ritual of the various Orders or Associations (temperance songs, chorales, and marches), here called the *objective repertoire*. The next type of repertoire is called an *educational repertoire*, which attempted to promote the ideal of adult education at that time. This category also includes the type of popular music that was found primarily in middle class circles (e.g., patriotic songs, the literary romantic song, ballads and excerpts from popular operas). This repertoire was chosen for the brass bands for didactic reasons and was to be made available to wider sectors of the population. Finally, there was an *entertainment repertoire*, that consisted mainly of popular dance music; polkas, waltzes, the Rhinelanders and mazurkas.

Källor, litteratur och förkortningar

1. Otryckt material

BORLÄNGE

Folkrorelsernas arkiv för Dalarna
Logen "Gideons här", musikalien för mässingssextett

KARLSTAD

Föreningen Värmlandsarkiv (FVA)
Logen "Daggryningen", Råda-Ekshärad, vol.: "Skrivelser m.m. 1896–1920"

LIT

I privat ägo (Gunnar Jönsson)
Stämbok för Ess-kornett ("Fridens gren")

STOCKHOLM

Krigsarkivet (KrA)
Arméns pensionskassa, meritband.
Hälsinge regemente, Generalmönsterrulla 1884,

Järvsö kompani och Generalmönsterrulla 1886, staben

Nordiska museet
Arbetsundersökningarna (EU), godtemplarminnen

UPPSALA

Uppsala läns distrikts av IOGT-NTO arkiv
Logen "Uplands banér", protokollsböcker: 1883–86, 1886–91, 1891–96. Skattmästarens kassaböcker: 1883–91, 1891–1910

ÖSTERSUND

Landsarkivet i Östersund
Logen "Fridens gren", vol. 3,4, musikalien för mässingssextett

2. Tryckt material jämte förkortningar

AME Alegenemen Muziek Encyclopedie. Antwerpen-Amsterdam 1958.
Andersson, G., Bildning och nöje. Bidrag till studiet av de civila svenska blåsmusikerna under 1800-talets senare hälft. Uppsala 1982. (Acta universitatis Upsalieniensia. Nova Series. 7.) (Diss.)
APM Arméns pensionskassa, meritband (se ovan Krigsarkivet).
Aq Amatör-kvartetten. Sthlm 1866.
Bergdahl Bergdahl, G., Sångbok för skolan och hemmet, h. 1–2. Sthlm 1891.
BQS Bibliothek för Kvartett-sångare. Sthlm 1867.
Cronhamn Sjung! 200 äldre och nyare omtyckta sånger vid piano samlade af J.P. Cronhamn, h.1 [u.å.].
Det sjungande Europa, h. 1,3. Sthlm 1865.
Det sjungande Sverige, h. 1–2. Sthlm 1862, 1873.
EU Etnologiska undersökningen, Nordiska museet, arkivet.
Faust, K., Etthundraett Marsch (Abr. Lundqvist nr 1078).

FF Från när och Fjerran. Sthlm 1879.
FS Fyrstämiga sånger för skolor, h. 1–4. Sthlm 1864.
FVA Föreningen Värmlandsarkiv, Karlstad.
Förhandlingar vid Sveriges Storloges Sjette Årskonferens i Stocholm 1885. Sthlm 1885.
Goodtemplars sångbok. På uppdrag af Sverges Storloge utg. af O. Bergström. Arboga 1881.
Helmer, A., Svensk solosång 1850–1890. Sthlm 1972. (Musik i Sverige 3: 1–2.). (Diss.)
IOGT: rit IOGT. Musik till ritualsångerna för första, andra och tredje graderna. Örebro 1885.
Johannesson, E., Massorna i samhällets förstuga. Om den liberala bildningsrörelsen vid 1800-talets mitt (Fataburen. Nordiska museets och Skansens årsbok. Sthlm 1982, s. 71–90.).
100 studentsånger satte för piano. Sthlm [u.å.].

HML Höijer, J.L., Musik-lexikon. Sthlm 1864.
När natten stundar [sångkomp.] (Svenska Familj-journalen 1879, s. 352.).
Jönsson, G., När började jämtarna tuta i horn (Östersundsposten 1978: 28/12).
KrA Krigsarkivet
LDB Lexikon des Blasmusikwesens (se Suppan, W.).
LMA Ledamot av Musikaliska akademien. Lessebo musikkår 1885–1935. Jubileumsskrift. Lessebo 1935.
Läsebok för folkskolan, 8 uppl. Sthlm 1878.
PoS Lövgren, O., Psalm- och sånglexikon. Sthlm 1964.
AbrM Mankell, A., Fyrstämiga skolsånger, h. 1–7. [u.å.].
MCL Musikalisches Conversations-Lexikon. Berlin 1870–79.
Musikern. Sv. Musikerförbundets tidning, 2, 1908:32–34.
Netterstad, Märta, Så sjöng barnen förr. Sthlm 1982. (Skrifter utg. av Svenskt visarkiv. 8.) (Diss.)
NM Nordiska museet
Norlén Sånger och öfningar för Folkskolan utg. af W. Norlén, h. 1. Sthlm 1883.
Norlind Norlind, T., Allmänt musiklexikon. Sthlm 1916.
AML Normal-sångbok för svenska skolor. Sthlm 1887.
Rodhe, E., Kyrkan och nykterhetsrörelsen. Uppsala 1915.
Rulla 1863 Anciennetets-, Tour-, och Adress-Rulla öfver Svenska Arméens samt Flottans Under-officerare och Vederlikar 1863. Göteborg 1863.
Rulla 1868 Anciennetets-, Tour-, och Adress-Rulla öfver Svenska Arméens samt Flottans Under-officerare och Vederlikar 1868. Göteborg 1868.
Rulla 1877 Rulla öfver svenska arméns underofficerare samt vederlikar 1877. Sthlm 1877.

Rulla 1884 Rulla öfver svenska arméns underofficerare samt vederlikar 1884. Örebro 1884.
Rulla 1895 Rulla öfver svenska arméns officers-, underofficers- och musikkårer samt civilpersonalen 1895. Växjö 1895.
Sandberg Folkskolans sångbok af Fredrik Sandberg, d.1, 5 uppl. Sthlm 1879; d. 2, 2 uppl. Sthlm 1882.
SGS Samtliga Goodtemplarlogers sångbok. Sthlm 1884.
2/Sohlex Sohlmans musiklexikon. Andra reviderade och utvidgade uppl. Sthlm 1975–79.
Sq Student-kvartetten, 30 sånger för fyra mansröster. Sthlm 1860.
Suppan, W., Lexikon des Blasmusikwesens. 2. ergänzte und erweiterte Aufl. Freiburg 1976.
Svenska Familj-Journalen 1879, s. 352.
Svenska Goodtemplar. Nykterhetsveckoblad. Organ för Sveriges storlogo af Verldsgodtemplarorden, 6–7, 1885–86.
SNA Svenska national-sångares album, h. 1–3. Sthlm 1861–63.
SMA Svenskt musikhistoriskt arkiv.
Svensson, O.L., Sångbok för skolan. Sthlm 1892.
SHM Sveriges herrliga melodier [fyrstämig sättning], h. 2, 4, 5, 6. Sthlm 1862, 1864.
Tegen, M., "Tonernas vågor" eller Vilken musik var populär på 1860-talet? Sthlm 1982. (Skrifter från musikvetenskapliga institutionen, Sthlms univ.)
Unga Röster: 160 sånger ordnade för skolbruk af Alice Tegnér. Sthlm 1904.
Wagner, J.F., Gigerl-marsch (Elkan & Schildknecht nr 1733).
Wahlström, G., Söderfors och hornmusiktraditionerna (Upplands fornminnesförenings årsbok 1959. Uppsala 1959, s. 128–130).